

על משלים, אמת וכוח: התוכנית הכלכלית מול ציבור מתנגד

אריה ארנון

שר האוצר הציג "תוכנית להבראת כלכלת ישראל" ובה מענה כביכול למשבר הכלכלי החמור. התוכנית, שאושרה בממשלה, מתיימרת להיות מתווה לדרך חדשה שתוציאנו מהמצוקה. על התוכנית נסובה מחלוקת קשה, חלקה בתחום המקצועי וחלקה בתחום שאפשר לכנותו כוחני.

כידוע המשק מצוי במיתון ארוך שהחל ב-1997, ונמשך מאז כמעט ברציפות למעט חלק מ-1999 ו-2000. המיתון הפך למשבר חמור באוקטובר 2000 עם תחילת האינתיפדה. קובעי המדיניות בחרו להתמקד בעיקר בהיבט אחד של המשבר: הגרעון שנוצר בתקציב המדינה בשל הירידה בגביית המסים. אסטרטגיית התגובה שלהם אינה מתאימה לטיפול בסיבות למשבר או בתוצאותיו הקשות, אלא אך ורק בגרעון בתקציב.

חלק מסעיפי התוכנית ממשיכים את המדיניות שהונהגה בכל מהלך המשבר בשנתיים האחרונות, קרי, ישום קיצוצים בהוצאות הממשלה שלא יצרו צמיחה. חלק אחר מסעיפיה אינם קשורים כלל למשבר במשק והם אוסף הצעות שמביאים משרד האוצר ובנק ישראל כמעט כל שנה. לכן אימוצן הוא בגדר ניצול "הזדמנות" על ידי קובעי המדיניות להנהגת שינויים קיצוניים בהסדרים מרכזיים במשק עליהם התבססה מדינת הרווחה ולא מענה למשבר. בנוסף, בהצעות טמון מהפך דרמטי בתחומי יחסי העבודה והפנסיה.

שר האוצר לקח על עצמו ל"מכור" את התוכנית ואת האידיאולוגיה שמאחוריה לציבור הרחב. בשיווק הוא הסתייע במספר משלים האמורים לפשט את הדיון הכלכלי ולסייע בשכנוע הציבור הרחב שרובו מתנגד לתוכנית. המשלים האמורים לפשט מסלפים והם בגדר SPIN שיווקי שבעזרתו מטים את דעת הקהל. כך הופיע משל ה"שמן והרזה": הסיבה למשבר היא הסקטור העסקי ה"רזה" הסוחב על גבו את הסקטור הציבורי ה"שמן" והתופח. בינתיים הופיעו באמצעי התקשורת, גם באלה שבדרך כלל תומכים במדיניות הכלכלית מבית מדרשם של נאמני הקפיטליזם הטהור, נתונים המפריכים את אמינותו של המשל. גם משל ה"חולה על ערש דווי", זה ששר האוצר מעניק לו תרופה מצילת חיים, זכה לפופולריות רבה. אך המחלה, קרי הירידה החמורה בפעילות הכלכלית, מחמירה בעיקר בשל העימות האלים עם שכנינו ואי הוודאות המקרינה על כל הגורמים במשק. לכך ממשלת ישראל אינה נותנת תשובה. ועוד לא הזכרנו את משל ההלך הנופל לתהום חלקלקה....

מדוע ההתנגדות בציבור לאיסטרטגיית הקיצוצים אינה מצליחה לצבור כוח? הרי קיים רוב בציבור התומך במדינת הרווחה מדוע אין הוא מגן עליה? סקר של "פרויקט מדד השלום" (הארץ 8.4.2003) מראה שוב כי הציבור אינו תומך בתוכנית הכלכלית (57% לעומת 31.5% ואפילו בין מצביעי ליכוד ושינוי (!) היא אינה זוכה לרוב.

התשובה אינה פשוטה ויורדת ליסודות המבנה החברתי והמערכת הפוליטית והמפלגתית בישראל. ההשקפה כי הקפיטליזם ודווקא בצורותיו היותר קיצוניות, הוא המפתח לשגשוג ורווחה במאה ה-21, קנתה לה אחיזה רחבה בחוגים ה"קובעים". זו ההשקפה בה מחזיקים קובעי המדיניות הכלכלית, הן ה"מקצוענים" באוצר, בבנק ישראל ומרבית האקדמיה והן הממונים על עיצוב המדיניות במפלגות השלטון לדורותיהן.

בעשור האחרון ואולי אף קודם, כל שרי האוצר וראשי הממשלות לא התייחסו למגבלות שיש להטיל על "היד הנעלמה"; להיפך הם נתנו יד לחיזוק ה"שווקים" על חשבון מדינת הרווחה. לכן, כאשר מפלגות הנמצאות באופוזיציה מתנגדות לתוכניות כלכליות, אין הציבור נותן בהן אמון. הוא זוכר היטב את מעשיהן בהיותן בשלטון. ברק עלה לשלטון, בין השאר, על גבה של הזקנה במסדרון. אך כשהסמכות בידיו הוא הפך לקול התאצ'ריסטי ביותר בממשלתו. אין זה מקרה ששר האוצר של ברק, מר שוחט, ניהל רומן פוליטי עם שינוי, המפלגה המזוהה יותר מכולן עם משלי "השמן והרזה" ו"החולה המתרפא". כך נעלם מהבמה האמון במי שמסמן מדיניות כלכלית אחרת.

התוכנית משווקת לציבור בשתי פנים סותרות: מחד, כתוכנית של "אין ברירה"; מאידך, כחזון רצוי וכפתרון שלם וכולל לחוליי המשק. אך לתוכנית יש חלופות, שאינן זכות להד של ממש ולכן "יש ברירה". לעומת זאת אין בה, אפילו לפי דברי משווקיה, כדי להוריד את האבטלה או להעלות את המשק על מסלול של צמיחה. החזון הוא לאחרית הימים, לא לזמננו. שר האוצר מוכר לציבור, ובפרט לתומכי מפלגתו, מצג שווא הן על הסיבות לחוליי המשק והן על התרופות להבראתו אי שם בעתיד הרחוק. לאמיתו של דבר, ובכך מודה שר האוצר, יש לו משנה אידיאולוגית שמרנית אותה הוא מנסה ליישם בתכתיב. מול אידיאולוגית השוק החופשי אין בישראל כיום השקפת עולם נגדית הזוכה להקשבה.

הכוח מצוי בידי המערכת השלטונית והיא משתמשת בהגמוניה הנוכחית של ההשקפה הנאו ליברלית. מתנגדי הפיכתה של החברה הישראלית למנוהלת על פי משנתם של שני ה-F ים, מילטון פרידמן ויעקב פרנקל, משנה שמנחה את קובעי המדיניות, חייבים להוכיח שיש להם דרך אחרת, דרך לה ישארו נאמנים גם כאשר ישובו לכסא הקברניט. התנגדות רק כאשר הם באופוזיציה אינה מספיקה.

אמון הציבור שלדרך כלכלית אחרת יש סיכוי זקוק לשיקום דחוף. הפער בין עמדותיו הביקורתיות של הציבור ובין חוסר נכונותו להתגייס למאבק על דעותיו מוסבר, בין השאר, באמינותה הלקויה של החלופה.